

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ZAHİRƏ MƏŞƏDİ ƏLƏKBƏR qızı ƏLİYEVƏ

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ
TELEKOMMUNİKASIYA TERMLƏRİNİN
STRUKTUR-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

10.02.20 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

Filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

NAXÇIVAN - 2008

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin «Ümumi dilçilik» kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

ELMİ RƏHBƏR: Filologiya elmləri doktoru, professor,
Məsməxanın Yusif qızı Qaziyeva

ELMİ MƏSLƏHƏTÇİ: Filologiya elmləri doktoru, professor,
Adil Məhəmməd oğlu Babayev

RƏSMİ OPPONENTLƏR: Filologiya elmləri doktoru, professor,
Afət Musa qızı Abbasova

Filologiya elmləri doktoru, professor,
Bahar Cümə qızı Cəfərova

APARICI TƏŞKİLAT: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
«Azərbaycan dilçiliyi» kafedrası

Müdafiə 30 iyun 2008-ci ildə saat 13-də Naxçıvan Dövlət Universitetində fəaliyyət göstərən N.02.121 Dissertasiya Şurası əsasında yaradılmış B/N 02.121. Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 7012, Naxçıvan şəhəri, Universitet şəhərciyi, Əsas bina, I mərtəbə, Böyük Akt zalı

Dissertasiya ilə Naxçıvan Dövlət Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat 14 may 2008-ci il tarixdə göndərilmişdir.

B/N. 02.121. Dissertasiya Şurasının elmi katibi:

dos. İ.Z. Cəfərov

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir elm sahələri inkişaf etdikcə, onların tədqiqat sahələri də genişlənilir. Bu zaman sistem təşkil edən terminologiya da inkişaf etməyə başlayır. Elmdə yeni-yeni kəşflər olur və bunun müqabilində terminlər yaranır.

Dilin terminologiyasına daxil olan sözlər elmi üslubun formalaşmasında xüsusi rol oynayır və leksik-semantik, morfoloji-sintaktik xüsusiyyətləri ilə seçilən terminlər dil sistemində xüsusi bir lay yaradır. Bunun nəticəsində də milli və xarici dillərin müqayisəli-tipoloji cəhətdən öyrənilməsi öz aktuallığı ilə diqqəti cəlb edir.

Müxtəlif sistemli dillərin müqayisəli şəkildə tədqiqindən əldə olunan nəticələr dilin lüğət tərkibi üçün sanki bir bazaya çevrilir. Odur ki, Azərbaycan dilinin hazırkı bir şəraitdə inkişaf etmiş ingilis dili ilə müqayisəli şəkildə öyrənilməsi çox faydalı ola bilər. Xüsusən, indiki bir vaxtda telekommunikasiyanın daha sürətlə inkişaf etməsi diqqəti daha çox cəlb edir.

Müasir dövrdə dillərin qarşılıqlı əlaqələrinin öyrənilməsi, tərcümə problemləri və s. nəzəri diqqətə, həm də elmi-praktik məsələlərə təsir göstərən amillərdən biridir.

Dissertasiya Azərbaycan və ingilis dillərində işlənən telekommunikasiya terminlərinin müqayisəli şəkildə təhlilinə, onların oxşar və fərqli cəhətlərinin zəngin dil materialları əsasında araşdırılmasına həsr edilmişdir. Əlbəttə, dilin ümumi leksik sistemində telekommunikasiya terminlərinin yerinin müəyyən edilməsi, onu ədəbi dilə cəlb edən mühüm xüsusiyyət və əlamətlərinin üzə çıxarılması, tədqiq edilməsi bu gün də aktual olaraq qalır.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqatın obyektı Azərbaycan və ingilis dillərində mövcud olan telekommunikasiya terminlərinin ifadə vasitəsidir. Azərbaycan və ingilis dillərində mövcud telekommunikasiya və radiotexnikaya aid olan lüğətlər, dərsliklər və digər vəsaitlər də tədqiqatın obyektlərindəndir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycan və ingilis dillərində geniş yayılmış və formalaşmış telekommunikasiya sahəsinə aid terminləri müəyyənləşdirmək, onların tərkiblərini şərh etmək, tələffüz prosesində hər iki dildə olan fərqli cəhətləri göstərməkdən ibarətdir. Bunun üçün aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir:

- leksik sistemdə telekommunikasiya terminologiyasının yerini müəyyənləşdirmək;

- telekommunikasiya terminlərinin analogalma zərurətini və səbəblərini göstərmək;
- telekommunikasiya terminlərinin dilin leksik sistemindəki rolunu aydınlaşdırmaq;
- telekommunikasiya sahəsində meydana gələn həm milli, həm də alınma sözləri müəyyənləşdirib dəqiqləşdirmək;
- telekommunikasiya terminlərinin xüsusiyyətlərini göstərmək;
- Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiya terminlərinin struktur- qrammatik xüsusiyyətlərini təhlil etmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiyada ilk dəfə olaraq Azərbaycan və ingilis dilində telekommunikasiya terminlərinin yaranması, inkişaf mərhələləri və dildə formalaşması araşdırılmışdır. Müxtəlif sistemli dillərin materialları əsasında terminlərin struktur-semantik xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirilmiş, onların təsviri verilmiş, çoxmənalılıq, sinonimliyi araşdırılmış, oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın metodu. Tədqiqat işində müqayisəli-tutuşdurma və təsviri metodlardan istifadə edilmişdir. Araşdırma sinxron aspektdə aparılmış, müəyyən faktlara və mənbələrə istinad edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiya terminlərini tipoloji şəkildə araşdırıb onların dildə işlənmə prinsiplərini, oxşar və fərqli cəhətlərini aşkar etmək elmi əhəmiyyət kəsb edir.

İnformasiya və telekommunikasiya sahələri üzrə terminoloji lüğətlərdə verilmiş bəzi terminlər nəzərdə tutulmuş anlayışları kifayət qədər dəqiq ifadə etmir, bəzələrinin heç qarşılığı belə, yoxdur. Bütün bu nöqsanlar ondan irəli gəlir ki, adıçəkilən sahələrə aid terminologiya digər dillərlə (ingilis, alman, fransız və s.) paralel və qarşılıqlı surətdə öyrənilməmişdir. Bu terminlərin hansı mənbələr əsasında və hansı üsullarla yaradılması və s. kimi problemlər aydınlaşdırılmamışdır.

Telekommunikasiya terminləri dilin ehtiva etdiyi leksik layımı təşkil edir ki, digər terminoloji vahidlərdən özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə seçilir və diqqəti cəlb edir. Tədqiqat işində bütün bu xüsusiyyətlər nəzəri cəhətdən araşdırılmışdır.

Dissertasiyanın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işindən gələcəkdə informatikanın tədrisində, informatika və telekommunikasiya texnologiyalarının öyrənilməsində, onun tətbiqində, eyni zamanda, telekommunikasiyaya aid vəsaitlərin hazırlanmasında, elmi işlərdə, rabitə kolleclərində istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işi telekommunikasiyaya aid müxtəlif tipli lüğətlərin tərtibində, tədris vəsaitlərinin hazırlanmasında faydalı bir mənbə ola bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya Azərbaycan Dillər Universitetinin «Ümumi dilçilik» kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları haqqında ADU-nun elmi konfranslarında, respublikada keçirilən konfranslarda məruzələr edilmişdir. Dissertasiya ADU nəzdindəki Roman-german dilləri və Xarici dillərin tədrisi metodikası üzrə Elmi seminarla müzakirə olunmuş və müdafiəyə məsləhət görülmüşdür. Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin 6 adda çap olunmuş elmi məqalələrində öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın giriş hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, işin elmi yeniliyi, tədqiqatda istifadə edilən metodlar, dissertasiyanın nəzəri və praktik əhəmiyyəti müəyyənləşdirilir, onun aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın «İngilis və Azərbaycan dillərində telekommunikasiya terminləri problemləri» adlanan birinci fəslində telekommunikasiya terminologiyası və onun inkişaf tarixi haqqında məlumat verilir, telekommunikasiya terminlərinin ümumi terminlər sistemində yeri və yaranma mənbələri müəyyənləşdirilir.

Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiya terminologiyası birdən-birə yaranıb inkişaf etməmişdir. Dünya elm məxəzlərindən qida almış və getdikcə formalaşmışdır.

Vaxtilə elm hansı dövrdə, hansı əsrdə hər hansı bir sahədə güclü inkişaf etmişdisə, o əsri həmin elm sahəsinin adı ilə tanıyırlar. Məsələn, kimya əsri, kosmos əsri, hazırda isə kompüter əsri və s. Müasir dövrdə informatika elmi güclü inkişaf edir və bu inkişafı ilə bağlı yeni-yeni terminlər yaranır. Hazırda hamının istifadə etdiyi kompüter və yaxud internetdən bir vəsait kimi istifadə olunmasaydı, onun nə olduğunu heç cür təsəvvürə sığışdırmaq mümkün olmazdı. İşlədən adam indi görür və dərk edir ki, kompüter elektron hesablayıcı maşınların geniş yayılmış sahəsidir. Bu cihazda yazmaq, məlumat ötürmək, maraqlı oyunlar nümayiş etdirmək, musiqi dinləmək, filmə baxmaq, fotosəkil çıxarmaq və s. mümkündür. İnternet qlobal kompüter şəbəkəsidir ki, bu cihaz məlumat mənbəyini, onun istehlakçıları və

hid informasiya məkanında birləşdirir. Bu cihaz həm də ümumdünya kompüter-peyk kommunikatív-informasiya xidmətlərinin şəbəkəsidir. Bir sözlə, bu həm də güclü, hərtərəfli yaddaş mexanizmidir, yaddaş «kitabxə»sidir. Doğrudur, müəyyən işlər görülsə də, lüğətlər tərtib olunsada, bu sahədə söz və terminlər hələ tam öz əksini tapmamışdır.

Filoloji izahlı lüğətlərdə, ensiklopediyalarda bu sahəni əks etdirən müəyyən terminlər öz əksini tapsada, bütün bunlar telekommunikasiya terminologiyası məsələlərinin tam həlli deyildir. Telekommunikasiya terminologiyasına dair bir neçə lüğətin olmasına baxmayaraq, Azərbaycan dilçiliyində bu sahəni əks etdirən elmi-tədqiqat işləri aparılmamışdır. Bundan başqa, telekommunikasiya terminologiyası ingilis və Azərbaycan dillərində paralel şəkildə tədqiqata cəlb olunmamış, öz tərkibi və xüsusiyyətlərinə görə, həm də ədəbi dil normasına münasibəti nöqtəyi-nəzərindən hələ az öyrənilmişdir. Ona görə də bu sahədə olan həmin boşluğu doldurmaq üçün xaricdə və ölkəmizdə onun tədqiqinə artıq başlanılmışdır.

Azərbaycan və rus dilçiliyində texniki terminologiyadan bəhs edən bir çox məqalə və monoqrafiyalar yazılmışdır. Lakin telekommunikasiya terminlərinin öyrənilməsi sahəsində heç bir iş görülməmiş, hətta bu problemin adı belə, çəkilməmişdir. Dissertasiyada ingilis və Azərbaycan dillərində işlənən telekommunikasiya terminlərinin tədqiqata cəlb edilməsi bu sahənin son vaxtlar daha çox inkişaf etməsi, ondan geniş dairədə istifadə olunması ilə bağlıdır.

Azərbaycan və ingilis dillərində, eləcə də digər dillərdə işlənən sahə terminlərinin əsas xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi mənalandırmaq mümkündür: Hər bir elm sahəsinin özünəməxsus terminologiyası vardır. Həmin terminlər semantikasına görə bir-birindən fərqlənir. Üslubi neytral söz olmaqla müəyyən hadisəni ifadə edir və konkret mənaya malikdir; terminlər əsasən ümumxalq dilinin lüğət tərkibi və qrammatik quruluşu əsasında formalaşır; ümumxalq dilindən götürülmüş bu və ya digər söz yeni vəzifələr və professional mənalara kəsb edir; terminlər yalnız daxil olduğu sahədən başqa digər məşumları ifadə etmir. Çoxmənalılığa meyl etməsi çox məhduddur; terminlər konkret bir mənə bildirməklə, bir hissəsi ümumişlək olduğu halda, digər bir hissəsinin işlənmə xüsusiyyəti çox məhduddur.

Bütün bu göstərilən hallar telekommunikasiya terminologiyasına da aiddir. Dildə digər terminlər kimi, telekommunikasiya terminləri də hamı tərəfindən asan mənimsənilir, sonra ümumxalq və ədəbi dil leksikasına daxil olub, onu zənginləşdirir. Sonralar isə elm və

texnika inkişaf etdikcə yeni-yeni terminlər yaranır. Müasir dövrdə bu proseslər telekommunikasiya terminologiyası sahəsində daha sürətlə gedir.

İstər Azərbaycan dilində, istərsə də ingilis dilində telekommunikasiya terminləri milli terminologiyaya söykənir. Odur ki, sahə terminologiyasının bir qismi kimi, onları ümumi terminoloji sistemdən ayrı təsvir etmək olmaz. Yeni milli terminologiyanın tərkib hissəsi kimi telekommunikasiya terminlərinin də formalaşmasında və inkişafında eyni motivlər müşahidə olunur. Məzmunundan da aydındır ki, milli terminlər milli zəmində yaranır, öz milliliyi ilə seçilir. Bu isə xalqın milli təfəkküründən qidalanır, xalqın milli məişətindən doğur, fəaliyyət sahəsində meydana gəlir. Fəaliyyət sahəsinin formalaşmasında isə informasiya zəruri şərtdir. İnformasiya sahəsində bir çox fərqləndirici əlamətlər meydana çıxır ki, bu da fəaliyyət sahələrinə məxsus söz və terminlərdə özünü göstərir. İnformasiya intensivliyi həmin söz və ya terminin mənasını dəqiqləşdirir, onu özünün xüsusi məli edir. Xüsusi sahə təşkil edən terminlər öz semantik əlamətlərinə görə ümumişlək sözə çevrilir. Sahə terminologiyasına xas olan belə bir cəhət telekommunikasiya terminləri üçün də səciyyəvidir. Belə ki, telekommunikasiya sahəsində xüsusi termin səciyyəsi daşıyan rabitə, poçt, telefon, teleqraf, kabel, radio, elektrik, kommutator, televizor, mobil və s. kimi leksik vahidlərin artıq, demək olar ki, ümumişlək sözlərdən heç bir fərqi yoxdur.

Azərbaycan və ingilis dillərində işlənan telekommunikasiya terminləri ilə bağlı sözləri mənşəyinə görə iki böyük qrupa bölmək olar: 1. Azərbaycan və ingilis dillərinə məxsus milli terminlər; 2. Alınma terminlər.

İstər Azərbaycan dilində, istərsə də ingilis dilinin lüğət tərkibində telekommunikasiya terminlərinin bir qismi milli dilə məxsus sözlərdən ibarətdir.

Tədqiqat prosesində aydın olmuşdur ki, hər iki dildə rast gəldiyimiz terminlərin bir qismini adı danışq dilində işlədilən ümumişlək sözlər təşkil edir. Onların əksəriyyəti sahə terminologiyasında işlədilərək, hər hansı bir anlayışı bildirmək üçün alınma terminlərə qoşularaq yardımçı söz kimi çıxış edir. Məsələn, «qurğu» sözü ingilis dilində bir neçə sinonim variantlarla ifadə olunur - apparatus, instrument, device, appliance.

Həmin sözü geniş mənada izah etdikdə «bir yerdə qurulmuş mexanizm, maşın, cihazlar sistemi və s. texniki avadanlıqlar» anlayışı-

şını bildirir. Məsəl üçün, elektrik qurğusu, kompressor qurğusu, avtomobil qurğusu, radar qurğusu, hər hansı bir zavod, fabrikanın, şəxsi və s. yerlərdə quraşdırılmış qurğular.

«Qurğu» sözü telekommunikasiya terminologiyasında isə radiokino qurğusu, radionaviqasiya qurğusu, radioverici qurğu, radioqəbulədiçi qurğu, radiokanalı keçid qurğusu, radiotexniki qurğu, televiziya qurğusu, telequrğu, telekommunikasiya qurğuları, rabitə qurğuları və s. kimi mənaları ifadə edir.

Azərbaycan dilinin terminologiyasında alınma terminlər əsasən iki istiqamətdə özünü göstərir: Birincisi, ərəb və bəzən fars dillərindən alınmalarda; ikincisi isə, Qərbi Avropa mənşəli terminlərdə. Ərəb mənşəli söz və terminlərin Azərbaycanda yayılmasına IX əsrdən sonra başlanmışdır. Həmin vaxtdan etibarən dilimizin lüğət tərkibinə külli miqdarda ərəb və fars sözləri keçmişdir. Bu sözlər də həm ümumxalq danışığı dilində, həm də yazılı ədəbiyyatda öz əksini tapmışdır. Lakin telekommunikasiya terminologiyasında işlənan sözlər isə daha sonralara, XIX-XX əsrlərə təsadüf edir.

Azərbaycan dilində ən geniş yayılmış telekommunikasiya terminlərindən biri «rabitə» (sinonimi əlaqə) sözüdür, ingiliscə communication/ signal kimi ifadə olunur. Rabitə – geniş mənada işlədilməklə müxtəlif vasitələrin köməyi ilə informasiyanın verilişi və qəbulu; texniki vasitələrin köməyi ilə müəyyən məsafədə (uzaq və yaxud yaxın) əlaqə saxlayan idarələr sistemi; informasiya verilişini təmin edən xalq təsərrüfatı sahəsi və s.-dir. Rabitə istehsal-təsərrüfat fəaliyyətində dövlətin, silahlı qüvvələrin və bütün nəqliyyat növlərinin idarə edilməsində mühüm rol oynayır. Tarixi faktlardan da məlumdur ki, keçmişdə rabitə ancaq qasidlər, çaparlər vasitəsilə şifahi və yaxud da şerti işarələrlə icra olunurdu. Yazı meydanı gəldikdən sonra yazılı məlumatlarla rabitə (əlaqə) saxlanması əsasında poçt rabitəsi yarandı. Poçt rabitəsi – rabitanın bir növü olub, əsasən nəqliyyat vasitələrinin köməyi ilə poçt göndərmələrinin – yazılı korrespondensiyaların, dövrü mətbuatın, pul köçürmələrinin, bəndərollərin, bağlamaların müntəzəm olaraq qəbulu və yola salınması ilə məşğuldur.

Poçt rabitəsi yarandıqdan sonra, yəni XVIII əsrin axırlarında optik rabitə meydana gəldi. Optik rabitə – iki və ya bir neçə məntəqə arasında optik diapazonlu elektromaqnit dalğaları ilə rabitədir. 1832-ci ildə P.L.Şilling elektrik teleqrafını, ondan 5 il sonra S.Morze elektromaqnit teleqraf aparatını yaratdı. 1876-cı ildə A.Q.Bell telefonu kəşf etdi. 1895-ci ildə isə A.S.Popov tərəfindən radio kəşf olundu.

Hazırda elmi-texniki inqilab şəraitində rabitənin rolu həm bizim ölkəmizdə, həm də xaricdə xüsusilə artmışdır.

Rabitənin daha kütləvi növü poçt rabitəsidir. Elektrik rabitəsi sahəsində informasiya verilişinin avtomatlaşdırılması geniş tətbiq edilir. Telefon rabitəsi müxtəlif sistemli ATS-lərin köməyi ilə avtomatlaşdırılır.

Azərbaycan dilində telekommunikasiya sahəsində işlənən terminlərdə milli sözlərimizə nisbətən ərəb və yaxud da fars mənşəli sözlərin rolu çox azdır.

Telekommunikasiya terminologiyasında əsasən rus və Avropa mənşəli alınmaların rolu çox böyükdür. İstər Azərbaycan, istərsə də ingilis dillərinin lüğət tərkiblərinin zənginləşmə mənbələrindən biri də başqa dillərdən, ələlxüsus da, Avropa dillərindən alınan söz və terminlərdir. Həmin termin və terminoloji sociyyə daşıyan sözlərin həm Azərbaycan ədəbi dilinin, həm də ingilis ədəbi dilinin inkişafına böyük təsiri olmuşdur. Avropa mənşəli söz və terminlər Azərbaycan dilinə əvvəllər rus dili vasitəsilə keçirdisə, hazırda həmin ölkələrlə siyasi-iqtisadi, mədəni və s. sahələrdə güclü və hərtərəfli əlaqələr yaranmışdır və bunun müqabilində terminlər də dilimizə birbaşa keçir. Məlum faktdır ki, Avropa dillərinə məxsus söz və terminlər Azərbaycan dilinə rus dili vasitəsilə əsasən XIX əsrdən keçməyə başlamışdır. Bu vaxt digər sahə terminologiyalarında olduğu kimi, telekommunikasiya sahəsini də əks etdirən bəzi terminlər dilimizə keçmiş və həm yazıçılar tərəfindən, həm də dövrü mətbuatda işlədilmişdir. Məsələn, M.F.Axundovun əsərlərində fəlsəfə, hərbi, ictimai-siyasi və s. terminlərlə bərabər, rabitə termini olan «teleqraf» sözü də işlənmişdir.

Telekommunikasiya terminlərindən biri və həm də ən işləklisi «telefon» sözüdür. «Telefon» - yunan sözü olub, tele «uzaq» və phone «səs» tərkiblərindən ibarətdir. İngiliscə «telephone» formasındadır. Bu söz beynəlmiləl (internasional) termin kimi qəbul edilmişdir. Mənası «danışıq uzaq məsafəyə ötürən qurğular sistemi; elektrik rabitə növü» deməkdir. «Telefon» elektrik rəqslərini səs rəqslərinə çevirmək üçün elektroakustik cihaz kimi də anlaşılr.

«Telefon» termini ilə bağlı dilimizdə yaranan telefon aparatı, telefon kabeli, telefon kommutatoru, telefon rabitəsi, telefon reləsi, telefon stansiyası və s. kimi birləşmələr bir-birləri ilə əlaqəlidir.

Ümumiyyətlə, Avropa mənşəli alınma telekommunikasiya terminologiyasında işlənən terminləri mənşəyinə görə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: a) l atın dilindən alınan terminlər: faks, aparat,

agent, akkumulyator, antena, detektor, diktör, informasiya, kanal, kommunikasiya, generator, telekommunikasiya, lisenziya, media, radio, ratsiya, reproduktor, televiziya, video, vizual, impuls, indikator, kommutator, magistral, modulyator, modulyasiya, siqnal, translyasiya və s., b)yunan dilindən alınan terminlər: panoram, proqram, telefon, diktafon, disk, kino, dinamik, katod, energetik, efir, maqnit, mexanizm, mikrofon, sistem, sxem, triod, elektron, elektrik, elektromaqnit və s., c)fransız dilindən alınan terminlər: batareya, dubl, dublyaj, ekran, format, kadr, kaset, menyü, metraj, modem, montaj, patefon, prestij, rele, reportaj, tural, izolyator, kod, kontur, lampa, tarif, mesaj və s., ç)ingilis dilindən alınan terminlər: affidevit, blok, disket, displey, fider, film, interyer, intervü, monitor, rekord, reportyor, teletauq, konveyer, lazer, tranzistor və s., d)alman dilindən alınan terminlər: drossel, zummer, kvars, klapan, mufta, leytmotiv, leyb, futlyar, blenda, abonent (əslı fransız), pult (əslı latın) və s.

Dissertasiyada belə alınma telekommunikasiya terminlərinin geniş linqvistik təhlili verilmişdir.

Tədqiqatın ikinci fəslı «İngilis və Azərbaycan dillərində telekommunikasiya terminlərinin semantik xüsusiyyətləri» adlanır. Burada ingilis və Azərbaycan dillərində çoxmənalılıq prosesində yaranan telekommunikasiya terminlərinin semantik xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilir və telekommunikasiya terminologiyasında sinonimlik məsələləri aydınlaşdırılır.

Elm və texnika inkişaf etdikcə bu sahədə yeni-yeni anlayışları ifadə edən sözlər də əmələ gəlir, çünki yaranan əşya və hadisələrin adlandırılması zərurəti meydana çıxır. S.Sadıqova bu barədə doğru olaraq yazır: «Yeni əşya və hadisələri adlandırmaq üçün müxtəlif üsullardan istifadə edilir ki, bunlardan biri də sözlün, terminin yeni mənada işlədilməsidir. Bu üsulda terminologiya kəmiyyətcə yox, keyfiyyətcə artır. Belə ki, bu zaman terminin daxili tərkibi dəyişir, ancaq mənə dəyişikliyi ilə əlaqədar yeni anlayış bildirir. Yəni meydana çıxmış yeni anlayış, əşya ilə dildə əvvəlcədən mövcud olan anlayış, əşya arasında müəyyən assosiativ əlaqə yaratmaqla terminlərin mənəsi genişləndirilə bilər. Deməli, semantik üsulda yeni anlayış yalnız mövcud sözlərlə ifadə edilir, terminin, sözlün semantik yükü artır».¹

¹ . Sadıqova S. Azərbaycan dili terminologiyasının nəzəri problemləri. B: Elm, 2002, s.69.

Terminologiyada semantikanın mövcudluğu fikri hazırda da polemika doğurur. N.Məmmədlinin qeyd etdiyi kimi, «bir tərəfdən, termin – işarənin təbiəti, aid olduğu obyekt, predmeti və s.-nin birmənalı adlandırılması çoxmənalılıq və ya sinonimliyin olması ehtimalını aradan qaldırır, ikinci tərəfdən, canlı dil vahidi olduğu üçün o, ümumdəbi dil leksikasının semantik proseslərini özündə daşıyır».¹

Terminologiyada semantik üsuldən həmişə istifadə edilmiş, hazırda da istifadə edilməkdədir. Buna görə də Q.O.Vinokur terminlərin semantikasında iki əsas əlaməti – 1)mənasının xüsusiləşməsi, semioloji sərhədinin dəqiqliyi və 2)intellektual saflığı, daha doğrusu, obrazlılıq və emosionallıqdan məhrumluğu xüsusi qeyd etmişdir.²

Müasir dilin terminologiyasında sözlərin mənasının dəyişdirilməsi üsulundan geniş istifadə olunur. Əlbəttə, burada söz və ya terminin məna dəyişmələri, onların mənasına görə inkişafı nəzərə alınmalıdır. Burada məna çalarlığı da əsas rol oynayır. Məna dəyişmələri terminologiyada müxtəlif nitq hissələrində bir-birindən fərqli şəkildə özünü büruzə verir. Məna dəyişmələrinə ən çox da termin – söz birləşmələrində rast gəlmək olur. Telekommunikasiya terminologiyasında da bunun şahidi oluruq. Məsələn, «rabita» sözü ilə bağlı bir çox söz birləşmələri əmələ gəlir ki, onların da hər birinin ayrı-ayrılıqda mənası olur: rabita texnikası, məfilsiz rabita, yarıavtomatik rabita, radio-rele rabitəsi, telefon rabitəsi və s.

Terminlərin semantik dəyişməsi alınma terminlərdə daha çox özünü göstərir. Telekommunikasiya terminologiyasında da bunun şahidi oluruq. Terminologiyada semantik üsuldən az istifadə olunsada, onlar müəyyən bir anlayışı ifadə etməyə xidmət göstərir. Belə olduğu halda terminlərdə ya təkmənalılıq və yaxud da çoxmənalılıq prosesi meydana çıxır.

«Rabita» sözünün «Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti»ndə iki mənası verilmişdir: 1.əlavə münasibət, bağlılıq; 2.məsafəli əlaqə xidməti idarəsi, poçt.³

¹. Məmmədli N. Alınma terminlər. B: Elm, 1997, s.110.

². Винокур Г. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды Московского Института Истории. Философ. лит. фил. факт. М: 1939, т.5, с.3.

³. Axundov A. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti(bircildlik). B: Elm, 2005, s.328.

İngilis dilində «communication» kimi səslənən «rabitə» termini «İngiliscə-azərbaycanca lüğət» də omonim söz kimi 2 mənada öz əksini tapmışdır. Birinci mənə isə 5 bənddən ibarətdir: communication¹ [kəmjun:ikeiʃn] n 1.məlumat /xəbər vermə, veriliş; 2.yayma, yoluxdurma (xəstəliyi); ~of disease xəstəlik yayımı; 3.ünsiyyət, əlaqə; to be in ~with smb. Bir kəslə ünsiyyət /əlaqə saxlamaq; bir kəslə yarışmaq; 4.məlumat, məlumat vermə, xəbər, xəbər vermə; məlumat /xəbər almaq; to receive a ~ məlumat /xəbər almaq; 5. rabitə, kommunikasiya; əlaqə; telegraphie ~ teleqraf rabitəsi; wireless ~ radio ilə / vasitəsilə əlaqə. communication² [kəmjun:ikeiʃn] adj. əlaqə, rabitə; məlumat; ~channel əlaqə /rabitə kanalı; ~ officer hər. Rabitə hissəsi rəisi; ~ theory məlumat nəzəriyyəsi.¹

«Xətt» sözünün ikinci omonim məqamında isə 6 mənə mövcuddur ki, bunlardan ancaq biri telekommunikasiya termini kimi işlədilir. Həmin mənə də – teleqraf, telefon rabitəsi qurğuları (məftillər, kabellər və s.) sistemi və elektrik enerjisini nəql etmək üçün qurğular (məftillər, kabellər və s.) sistemidir.

İngilis dilində «line» kimi səslənən «xətt» sözünün iki omonimdə, birinci omonimdə 10 mənəsi, ikinci omonimdə isə 2 mənəsi göstərilmişdir. Burada birinci omonimdəki 6-cı mənə telekommunikasiya termini kimi verilmişdir.

Bəzi hallarda səs cildinə görə eyni olan termin müxtəlif elmlərə məxsus anlayışları ifadə edir. Deməli, bu prosesi çoxmənalılıq kimi götürmək yox, müştərək termin kimi qəbul etmək lazımdır. «Aparat» sözü dildə həm çoxmənalı söz kimi, həm də müştərək termin kimi işlədilir. Müştərək termin kimi texnikada və telekommunikasiyada «alət, cihaz, qurğu» anlayışını bildirir. Məs: radio aparatı və s. Bu söz fiziologiya termini kimi orqanizmin hər hansı fəaliyyətini təmin edən üzvlər ifadə edir. Bu söz çoxmənalı termin kimi aşağıdakı mənaları da ifadə edir: idarə və ya təsərrüfatın müəyyən sahəsində xidmət edən müəssisələrin məcmusu və bu idarənin və ya təşkilatın bütün işçiləri, ştatı.

İngilis dilində isə aşağıdakı mənaları ifadə edir: Apparatus [ə'pəreitəs] n (pl. tuses və ya tus) l. 1)cihaz, alət; qurğu...; 2)apparatura , aparatlar...; 3)maşın, mexanizm...; 2.fiziol. üzvlər...; 3. 1) dövlət

¹İngiliscə-azərbaycanca lüğət. B: 2003, s.300-301.

maşını; 2) partiya, dövlət aparatı; 4. alət (gimnastika avadanlığı).¹

Dissertasiyada terminologiyada sinonimliyi doğuran səbəblər, terminoloji sinonimlərin leksik sinonimlərə oxşar və onlardan fərqli cəhətləri müəyyənləşdirilmiş, sinonimlərin yaranma yollarının faktik materiallar əsasında şərh verilmiş, sinonim terminlərin yaranmasında leksik, morfoloji və sintaktik üsulların rolu və s. göstərilmişdir.

Apardığımız araşdırmalar göstərir ki, digər sahələrdə olduğu kimi, telekommunikasiya terminologiyasında da sinonimlik halları mövcuddur. Həm Azərbaycan dilində, həm də ingilis dilində bunun şahidi oluruq. Hər iki dil üçün bu mövcudluq müxtəlif tipli lüğətlərdə də özünü göstərir.

Azərbaycan dilində telekommunikasiya sahəsinə aid terminlərin sinonimliyi müxtəlif yollarla əmələ gəlir: 1. Yalnız Azərbaycan dili sözlərindən əmələ gələn telekommunikasiya terminologiyasına aid sinonimlər: ötürücü-verici, tezlik – itilik – sürətlilik, səsboğən – səsbatıran və s. 2. Tərəflərdən biri Azərbaycan, digəri isə ərəb mənşəli sözlərdən ibarət olan sinonimlər: naqıl – keçirici – xətt, şəbəkə – tor, məftil – sim, məlumat – xəbər – bildiriş və s. 3. Tərəflərdən biri Azərbaycan, digəri isə Avropa mənşəli sözlərdən ibarət olan sinonimlər: aqlomerasiya – toplaşma – yığışma, mesaj – ismaric – xəbərdarlıq – məlumat, adaptiv – uyğunlaşma və s. 4. Tərəflərdən biri Avropa mənşəli, digəri isə ərəb sözlərindən ibarət olan sinonimlər: telekommunikasiya – kommunikasiya – telerabitə – teleəlaqə – rabitə – əlaqə, determinasiyalı (roqş) – müntəzəm, radiorabitə – radioəlaqə və s. 5. Tərəflərdən biri Azərbaycan, digər tərəflər isə ərəb və Avropa mənşəli sözlərdən ibarət sinonimlər: radioqəbuledici – qəbuledici – radio, telexidmətçi – telekuryer və s.

Azərbaycan dilində olduğu kimi, ingilis dilində də telekommunikasiya terminlərindən ibarət sinonimlərin miqdarı çoxdur: apparatus – instrument – device – appliance (qurğu), transmission – telecast (veriliş), radio – wireless (radio), radio-set – receiver – set (radio aparatı) və s.

Dissertasiyanın üçüncü fəslində «Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiya terminlərinin struktur xüsusiyyətləri» adlanır.

Tədqiqat göstərir ki, ingilis və Azərbaycan dillərində mövcud olan telekommunikasiya terminləri hər iki dilin qrammatik forma və

¹ İngiliscə-azərbaycanca lüğət. B: 2003, s.57.

modellərinin qanunauyğunluqları əsasında yarandığından özlərinə məxsusluğu qoruyub saxlamışlar. Həm ingilis dilində, həm də Azərbaycan dilində əmələ gələn telekommunikasiyada rabitə söz və terminləri xalq təfəkkürünün məhsulu olub o sahədə hər hansı bir anlayışı ifadə edir. Araşdırmalar göstərir ki, telekommunikasiya terminologiyasında işlənən söz və terminlərin qrammatik quruluşları müxtəlifdir. Belə ki, həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində telekommunikasiya-rabitə sahələrində işlənən terminlər quruluşlarına görə sadə, düzəltmə və mürəkkəb olur.

Məlumdur ki, keçən əsrin 80-90-cı illərinə qədər telekommunikasiya anlayışları ifadə etmək zərurəti ilə dilimizə daxil olan sözlər ərəb dilindən birbaşa keçmiş, Avropa mənşəli terminlər isə rus dili vasitəsilə alınmışdır. Müasir dövrdə isə yeni terminlər dilimizə birbaşa sirayət edir. İngilis dilinin də lüğət tərkibində mövcud olan telekommunikasiya terminləri həm ingilis dilinin öz daxili imkanları hesabına yaranmış, həm də bəziləri digər Avropa dillərindən keçmişdir.

Azərbaycan ədəbi dilinə keçmiş ərəb və fars, o cümlədən də Avropa mənşəli telekommunikasiya terminləri diqqəti daha çox cəlb edir. Həmin terminlər dilimizin lüğət tərkibini leksik cəhətdən zənginləşdirdiyi kimi, onun semantik cəhətdən inkişafına da təsiri böyükdür. Hətta ümumxalq danışq dilində işlənən sözlər belə, telekommunikasiya-rabitə sistemində terminoloji xarakter almış, yəni terminoloji xüsusiyyət daşımağa başlamışdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbi dilində işlənən sadə telekommunikasiya terminlərinə yuxarıda göstəriləndiyi kimi, milli dilimizin daxili imkanları əsasında yaranan aşağıdakı sözlər aiddir: dalğa, veriliş, cərəyan, qurğu, uzaqlıq, tezlik, rəng, axın, səs, işıq, dil və s., ərəb mənşəli sözlərdən rabitə, xidmət, əlaqə, şəbəkə, cihaz, mis, məftil, maneə, şərh, əməliyyat, təşkilat, məlumat, xəbər, naqıl, təxribat (radioda) və s.

Avropa mənşəli sadə telekommunikasiya terminlərinə isə aşağıdakı sözləri misal göstərmək olar: ditektör, dinamik, diod, disk, zummer, izolyator, impuls, indikator, kod, kommutator, kommutasiya, kondensator, kontur, kontakt və s.

Düzəltmə quruluşlu telekommunikasiya terminlərinə morfoloji üsulla yaranan sözlər daxildir. İngilis dilindən fərqli olaraq Azərbaycan dilində morfoloji söz yaradıcılığı çox zəngin, həm də rəngarəng xüsusiyyətlərə malikdir. Müxtəlif söz qruplarının formalaşmasında məhsuldar olan sözdüzəldici şəkilçilər telekommunikasiya terminologiyasına aid düzəltmə quruluşlu sözlərin yaranmasında da fəal rol

oyunayır və yaxından iştirak edir. Məsələn, «rabitə» sözü qeyd etdik ki, sahə termini kimi olaq, münasibət və texniki vasitələrin köməyi ilə müəyyən məsafədə olaq saxlayan idarələr sistemi (poçt, teleqraf, telefon, radio) mənalərini ifadə edir. «Rabitə» sözünə-çi şəkilçisi olavə etdikdə «rabitəçi» - «rabitə işçisi» anlayışını, mənasını bildirir. İngilis dilində isə «rabitəçi» sözü artıq tərcümə edilərək düzəlmə isim (söz) kimi deyil, mürəkkəb quruluşlu termin kimi çıxış edir. «Rabitəçi» sözünün tərcüməsi ingilis dilinə aşağıdakı kimi tərcümə olunur: communications engineer.

Azərbaycan dilində müxtəlif leksik şəkilçilər vasitəsilə bir sıra telekommunikasiya terminləri yaranmışdır: poçtalyonluq, tezlik, sonluq, agentlik, dövrilik, teleqrafçılıq, telefonçuluq, rabitəçilik, genişekranlı, kodlu, şəbəkəli, radiolu, rəngli, telefonlu, səsyzma, sazlama, montajlama, zoiflədici, gücləndirici, ötürücü, verici, dalğaötürücü və s.

Ümumiyyətlə, mürəkkəb quruluşlu terminləri 3 qrupa bölmək olar:

1. Tərkibi iki və daha artıq sözdən ibarət olub bitişik yazılan mürəkkəb terminlər; 2. Qoşa söz modeli mürəkkəb terminlər; 3. Söz birləşməsi şəklində olan mürəkkəb terminlər.

1. Tərkibi iki və daha artıq sözdən ibarət olub bitişik yazılan mürəkkəb telekommunikasiya terminləri mənşəyinə görə bir neçə qrupa bölünür:

1) Hər iki tərəfi Avropa mənşəli mürəkkəb terminlər. Azərbaycan və ingilis dillərində bu qəbildən olan terminlərə daha çox təsadüf olunur: fonogram (Az.), phonogram /scanning (ing.), poçtamt (Az.), postamt (ing.), multifid (Az.), multifeed (ing.) və s.

2) Avropa mənşəli leksik vahidlərlə ərəb mənşəli sözlərin birləşməsindən əmələ gələnlər: radiocihaz (radiocontrol box), radioməlumat (radio information), radiomərkəz (radio central), radiomüqavilə (radio contract) və s.

3) Alınma sözlərlə Azərbaycan dili sözlərinin birləşməsindən əmələ gələnlər: telekərpü (telebridge), telequrğu (tele apparatus), teleötürücü (tele transmitting), radiodalğa (radio wave) və s.

2. Qoşa söz modeli mürəkkəb terminlər.

Telekommunikasiya terminologiyasında mövcud olan sözlərin bir qismini qoşa terminlər təşkil edir. Həmin terminlər söz birləşmələrinin strukturuna uyğun gəlir, yəni ona yaxındır. Qoşa terminlər iki sözdən ibarət olur. Adətən belə sözlərdə tərəflərdən biri sinonim, yaxud da antonim olur.

Telekommunikasiya terminologiyasında qoşa söz modelli mürəkkəb terminlər çox olmasa da, onların işlənmə dairəsi genişdir. Qoşa söz modelli mürəkkəb terminlər defisla yazılır və hər bir tərəf arasında semantik əlaqə mövcuddur. Belə ki, bu cür sözlərin, yaxud da terminlərin əksəriyyətinin tərəfləri bir-biri ilə yaxın olur və sintaktik birləşmə nəticəsində formalaşır: radio-rabitə – (radio-communication), informasiya-kommunikasiya (information-communication), telefon-teleqraf xətləri (telephone-telegraph linears) və s.

3.Söz birləşməsi şəklində olan mürəkkəb terminlər.Dildə, o cümlədən də müasir Azərbaycan dilində işlədilan telekommunikasiya terminlərinin böyük bir qismini söz birləşmələri formasında terminlər təşkil edir. Belə terminlər iki və daha artıq söz terminlərindən düzəlir, qrammatik və semantik cəhətdən bir-biri ilə bağlı olur.

İstər Azərbaycan dilində, istərsə də ingilis dilində söz birləşmələri şəklində mövcud olan telekommunikasiya terminləri çoxdur və bunlar da əsasən, dildə üç növdə qruplaşır:

Birinci növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminlərinin komponentləri (tərəfi) sözdəyişdirici şəkilçi qəbul etmir və bir söz (termin) digər sözə (terminə) yanaşır və onu təyin edir. İkinci tərəf də şəkilçi qəbul etmədən birinci sözə yanaşır və bu vaxt terminoloji söz birləşməsi əmələ gəlir: ana plata (motherboard), ana səhifə (home page), elektron kart (smart card), elektron linza (electron lens) və s.

İkinci növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminlərinin birinci tərəfi şəkilçi qəbul etmədiyi halda, ikinci tərəfi isə mənsubiyyət şəkilçisi qəbul edir: abonent məntəqəsi (site), peyk yayımı (direct satellite broadcasting), dalğa itkiləri (wave distortion) və s.

Üçüncü növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminləri əvvəlki hər iki növ təyini söz birləşməsində formal və sintaktik əlaqəyə görə fərqlənir: batareyanın xəbərdarlıq işığı (battery signal light), rəbitənin peyk sistemləri (cellular communication systems), radiodalğaların qayıtması (recurrence of radio waves), radiodalğaların interferensiyası (radio wave interference) və s.

Dissertasiyada həm sadə, həm düzəltmə və həm də mürəkkəb quruluşlu telekommunikasiya terminlərinin geniş linqvistik təhlili aparılmışdır.

Dissertasiyanın nəticə hissəsində aşağıdakı nəzəri müddəalar

ümumiləşdirilmişdir:

1. Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiya terminləri bu sahədə elmin və texnikanın sürətli inkişafı ilə bağlıdır.

2. Telekommunikasiya terminlərinin əmələ gəlməsində hər iki dilin daxili imkanları əsas amillərdəndir.

3. Azərbaycan və ingilis dillərində telekommunikasiyaya aid terminoloji leksikanın tarixi-lingvistik aspektdə tədqiq edilməsi göstərmişdir ki, telekommunikasiya terminləri həm tarixiliyi nöqteyi-nəzərindən, həm də müasirliyi baxımından öz aktuallığı ilə digər sahələrdən xeyli dərəcədə fərqlənir. Müasir Azərbaycan və ingilis dillərində mövcud olan telekommunikasiya sahəsinə aid terminlərin bir çoxunu ümumxalq dilində işlənən sözlər təşkil edir.

4. Həm müasir ingilis dilində, həm də müasir Azərbaycan dilində telekommunikasiya terminologiyası özünün tarixi inkişafı prosesində digər Avropa dillərindən söz, yaxud termin alınmasına məruz qalmışdır. Lakin buna baxmayaraq hər iki dil üçün əsas mənbə öz lüğət tərkibləri olmuşdur.

5. Aparduğumuz araşdırmalardan belə nəticəyə gəlirik ki, müasir Azərbaycan və ingilis dillərində istifadə olunan telekommunikasiya – rabitə terminləri əsasən isimlərdən formalaşmışdır.

6. İngilis və Azərbaycan dillərində işlənən telekommunikasiya terminləri semantik xüsusiyyətlərə də malikdir. Terminologiyada bu üsuldan həmişə istifadə edilmiş, hazırda da istifadə edilməkdədir. Belə ki, bu sahəni təşkil edən terminlər həm də çoxmənalılıq əsasında meydana gəlir və onların bir qrupu sinonim qarşılıqlığına malikdir. Ümumiyyətlə, dilin zənginliyini şərtləndirən elementlərdən biri hesab edilən terminologiyada sinonimliyin tədqiqi ingilis və Azərbaycan dillərinin leksikasının, semantik sisteminin öyrənilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

7. Azərbaycan və ingilis dilləri üzərində paralel şəkildə apardığımız araşdırmalardan belə bir qənaətə gəlirik ki, telekommunikasiya terminologiyasında struktur nöqteyi-nəzərindən sadə və mürəkkəb terminlər çoxluq təşkil edir. Leksik şəkildə yaradılan terminlərin sayı nisbətən azlıqda qalır.

8. Azərbaycan və ingilis dillərində mövcud olan mürəkkəb quruluşlu telekommunikasiya terminləri daha çoxdur. Həmin mürəkkəb terminlər bir neçə qrupda özünü göstərir: a) tərkibi iki və daha artıq sözdən ibarət olub bitişik yazılan terminlər; b) qoşa söz modeli mürəkkəb terminlər; c) ixtisarlardan ibarət mürəkkəb terminlər; ç) söz

birləşmələri şəklində olan mürəkkəb terminlər.

9. Həm Azərbaycan, həm də ingilis dillərində telekommunikasiya terminlərinin böyük bir qismini söz birləşmələri şəklində ifadə olunan terminlər təşkil edir. Bu cür birləşmələr iki və daha artıq söz, yaxud terminlərdən düzəlik, qrammatik və semantik cəhətdən bir-biri ilə bağlı olur.

10. Söz birləşmələri şəklində mövcud olan telekommunikasiya terminləri əsasən dildə üç növ üzrə qruplaşır: 1)birinci növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminləri; 2)ikinci növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminləri;3) üçüncü növ təyini söz birləşməsi modeli əsasında əmələ gələn telekommunikasiya terminləri.

Dissertasiya mövzusu ilə bağlı iddiaçının aşağıdakı məqalələri çap olunmuşdur:

1. İnteqrasiya və telekommunikasiya terminləri haqqında //Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Xəbərləri. Bakı: 2006, s.58-60.

2. Telekommunikasiya terminlərinin ümumi terminlər sistemində yeri və yaranma mənbələrinə dair // AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqatlar. Bakı: 2006, s.172-180.

3. Düzəltmə quruluşlu telekommunikasiya terminləri haqqında. Bakı Slavyan Universiteti Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı: 2006, s.18-21.

4. Qoşa söz modelli mürəkkəb terminlər //Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Xəbərləri, Bakı: 2006, s.78-80.

5. Çoxmənalılıq prosesində yaranan telekommunikasiya terminləri //Bakı Slavyan Universiteti. Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı: 2007

6. Синонимия в телекоммуникационной терминологии //Москва: 6 сят.

Summary

Structural-semantic features of telecommunicational terms in the english and Azerbaijani languages

The dissertation has been devoted to the features of telecommunicational terms in the english and Azerbaijani languages. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and the list of used literature.

In the introduction the actuality of the theme has been pointed out, the aims and objectives of the theme has been determined, its scientific innovation, its scientific and practical use its object and methods of investigation have been indicated.

In the first chapter information on the english Azerbaijani telecommunicational terminology, and on the history of its development is given, the place of telecommunicational terms in the system of terminology and the sources of their creation are determined.

In the both languages the investigations have shown, that the telecommunicational terms are greatly distinguished for their actuality from the point of view of both historical and modern processes.

The second chapter of the dissertation is called "The semantic features of telecommunicational terms in english and Azerbaijani languages". In this chapter semantic features of telecommunicational terms created in the process of policemy in english and Azerbaijani languages are determined and the issues of synonymity is investigation among the telecommunicational terms.

The third chapter has been devoted to the analysis of structural features of telecommunicational terms in english and Azerbaijani languages. The investigation has shown that in both the english and Azerbaijani languages from the view point of structure the compound terms compose majority.

The number of the terms created as a result of word-forming suffices are not many.

In the "conclusion" of the dissertation the scientific consequences gained in the process of investigation has been generalized.

Захира Менади Алекпер кызы Алиева
Структурно-семантические особенности терминов
телкоммуникации в английском и Азербайджанском языках

РЕЗЮМЕ

Настоящая диссертационная работа посвящена анализу структурно-семантических особенностей терминов телекоммуникации в английском и Азербайджанском языках. Исследовательская работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка из цитированной литературы.

Во вводной части диссертации автором обосновывается актуальность темы, определяются цели и задачи исследования, указываются на научную новизну, теоретической и практической значимости, говорится об объекте и методах исследования.

В первой главе диссертации даются научные сведения о терминах телекоммуникации и об истории названной терминологии в английском и Азербайджанском языках, определяется место названных терминов в системе общей терминологии и говорится об источниках их образования. Исследования в области телекоммуникационной терминологии в английском и Азербайджанском языках показали, что названные термины значительно отличается от других отраслевых терминов по своим актуальностям в историческом и современном аспекте.

Вторая глава диссертации называется «Семантические особенности терминов телекоммуникации в английском и Азербайджанском языках». В этой главе определяются семантические особенности терминов телекоммуникации в процессе функционирования в поле многозначности и исследуются вопросы синонимии в названной терминологии.

Третья глава диссертации посвящена структурным особенностям терминов телекоммуникации в английском и Азербайджанском языках. Как показывает исследование, простые и сложные термины составляют большинство из точки-зрения их структуры. Проводные термины образуются относительно меньше чем сложные.

В заключительной части диссертации обобщаются научные выводы, сделанные в процессе исследования.

Диссертационная работа завершается списком использованной литературы.

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

НАХЧЫВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

ЗАХИРА МЕШАДИ АЛЕКПЕР кызы АЛИЕВА

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
ТЕРМИНОВ ТЕЛКОММУНИКАЦИИ В АНГЛИЙСКОМ И
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

10.02.20 – Сопоставительно - историческое и сопоставительно -
типологическое языкознание

АВТОРЕФЕРАТЫ

*Диссертации на соискание ученой степени кандидата
филологических наук*

НАХЧЫВАН - 2008